

Regionalt Serviceprogram 2024–2030

Västernorrland

Innehållsförteckning

REGIONALT SERVICEPROGRAM 2024–2030	1
ETT REGIONALT PROGRAM FÖR STÄRKT KOMMERSIELL SERVICE	3
OMVÄRLDSFAKTORER SOM KAN PÅVERKA – MÖJLIGHETER OCH UTMANINGAR	7
UTVECKLINGSOMRÅDE 1 - STRUKTURERAD SAMVERKAN	8
UTVECKLINGSOMRÅDE 2 – KUNSKAPS- OCH KOMPETENSUTVECKLING	9
UTVECKLINGSOMRÅDE 3 - FINANSIELLT STÖD	10
BILAGOR	12

UTKAST

Ett regionalt program för stärkt kommersiell service

Det regionala serviceprogrammet (RSP) är ett program för utveckling av kommersiell service i Västernorrlands serviceglesa områden.

Kommersiell service

Definieras i detta program som; dagligvaror, drivmedel, postombud, apoteksombud och grundläggande betaltjänster.

Serviceglesa områden

Definitionen av serviceglesa områden i detta program är för:

Dagligvarubutiker: avståndet mellan två försäljningsställen ska vara minst 10 km.

Drivmedelstationer: avståndet mellan två försäljningsställen ska vara minst 15 km.

Programmet har utformats med utgångspunkt i länets regionala utvecklingsstrategi (RUS) - Ett Västernorrland. I det regionala utvecklingsarbetet arbetar vi för att ta tillvara och förbättra tillväxtpotentialen för en långsiktigt livskraftig och hållbar utveckling i både stad och land.

Vad definierar Västernorrlands län?

Västernorrland består av både täta och glesa miljöer. Länets befolkning är koncentrerad till kusten och älvdalarnas större tätorter. I samtliga av länets kommuner minskar befolkningen och som mest i de inre delarna. Samtidigt finns det lokala landsbygdsområden där befolkningen ökar, och utvecklingsmönstret på landsbygderna är därför inte entydigt. På vissa platser har negativa utvecklingstendenser planat ut på senare år, eller till och med vänt upp.

I alla kommuncentra och på ytterligare ett antal större orter finns ett relativt gott utbud av både kommersiell och offentlig service. Områden med sämre tillgång till kommersiell service finns främst i länets landsbygds- och inlandsdelar där det skett en långsiktig utarmning av både kommersiell och offentlig service.

Generellt har befolkningen i Västernorrlands län en bra tillgång till kommersiell service, där till exempel 94 procent av befolkningen har en kortare resväg än en mil till närmaste dagligvarubutik, drivmedelstation eller posttjänst. Det finns dock skillnader mellan länets kommuner och framför allt beroende på inom vilka områden befolkningen bor eller befinner sig.

Varför ett regionalt serviceprogram?

Det regionala serviceprogrammet ska bidra till att säkerställa bra tillgänglighet till kommersiell service och främja samarbete mellan aktörer på nationell, regional och lokal nivå att genomföra programmet.

Ett starkt regionalt ansvarstagande är en förutsättning i arbetet med serviceutveckling. Den regionala nivån behöver vara drivande i servicearbetet. Det regionala ansvarstagandet bör innefatta samarbete med kommunerna tillsammans med stöttning och samordning av kommunala prioriteringar. Genom det regionala serviceprogrammet samordnar vi och prioriterar insatser och stöd för att förbättra kommersiell service i områden där det behövs mest.

Till vem riktar sig programmet?

Programmet ska främst vara ett stöd för stödjande aktörer så som Region Västernorrland, länets kommuner samt Länsstyrelsen Västernorrland och vara vägledande för både egna och gemensamma insatser och prioriteringar av stöd till kommersiell service. Programmet ska också kunna användas i annan resursprioritering och av andra myndigheter, organisationer och företag som vill främja tillgången till en bra kommersiell service i länet. Programmet kan även användas som planeringsunderlag vid kommunal- och regional fysisk planering.

Region Västernorrland ska som regionalt utvecklingsansvarig aktör i Västernorrland driva och samordna de kommersiella servicefrågorna, exempelvis genom de ekonomiska stöd som finns till kommersiell service inom ramen för regionala utvecklingsmedel (anslag 1:1). För att lyckas sker samverkan i nära dialog med länets kommuner, Länsstyrelsen Västernorrland och länets två Leaderområden i regionala nätverket Arena för service.

Arena för service

Ett strategiskt och operativt nätverk som driver utvecklingsfrågor och skapar förflyttning i enlighet med det regionala serviceprogrammet. Region Västernorrland är sammankallande, därtill ingår Länsstyrelsen Västernorrland och regionens kommuner och länets två Leaderområden.

Vilka mål och utvecklingsområden har programmet?

Det regionala serviceprogrammet har tre prioriterade utvecklingsområden, Strukturerad samverkan, Kunskap- och kompetensutveckling samt Finansiellt stöd, som alla omfattar insatser som ska leda till att nå programmets tre mål.

Mål -Framtidsbild 2030

Offentliga och privata aktörer engagerar sig i och arbetar strategiskt för att främja utvecklingen av kommersiell service på glesbygd.

Människor och företag kan bo och verka i HELA Västernorrland och erbjudas god servicenivå inom rimligt avstånd.

Företagare som bedriver verksamhet inom kommersiell service i regionens glesare områden står bättre rustade för förändrade förutsättningar och krav.

Insatserna för varje utvecklingsområde arbetas fram i samverkan med det regionala nätverket Arena för service. Insatser ska vara riktade till tre identifierade aktörer. Dessa aktörer är servicegivare, stödjande aktörer och samhällsaktörer. Illustrationen nedan visar programmets struktur. Mer ingående beskrivning av utvecklingsområdena finns att läsa på sidan 8.

Servicegivare: Företag som bedriver verksamhet inom kommersiell service.

Stödjande aktör: Offentliga organisationer på nationell, regional och kommunal nivå.

Samhällsaktör: Organisation, grupp eller individ som påverkar eller påverkas av det samhälle de är en del av.

Hur ska programmet genomföras?

Region Västernorrland är ansvarig både för att koordinera och samordna framtagande och genomförande av det regionala serviceprogrammet. Det är också viktigt att programmet koordineras med insatser och aktiviteter från andra program och styrdokument kopplade till kommersiell service. Ett sådant exempel är kopplingen till kommunernas översiktsplaner.

Programmets prioriterade utvecklingsområden med mål och insatser bygger på att aktörer på alla nivåer bidrar. Det är därför av stor vikt att representanterna i Arena för service har mandat att vara språkrör för sin organisation och företräda sin organisation i frågor som rör kommersiell service.

Utifrån analys och synpunkter har Region Västernorrland i detta program försökt tydliggöra programmets avgränsning till prioritering av stöd och insatser för att förbättra kommersiell service i områden där det behövs mest.

Genomförandet bygger på en förändringsteori och tydliggör hur utvecklingsområden, insatser samt förväntade resultat hänger ihop. Det hjälper oss att bedöma hur bra programmet fungerar och att göra anpassningar när det behövs. I Bilaga 2 finns exempel på hur framtida genomförandeplan kan se ut och hur upplägget bidrar till att förstå varför och hur förändringar förväntas ske.

Förändringsteori

Ett lärandesystem behöver en logik mellan de aktiviteter som genomförs och de mål som vill uppnås. Sambandet mellan aktiviteter och mål är det som kallas förändringsteori eller förändringslogik. Logiken kräver att det finns en spårbarhet mellan det nuläge som strategins insatser vill förändra och de nya lägen som strategins insatser har som mål att bidra till.

Serviceprogrammet har fokus på de landsbygdsområden där serviceutbudet inte svarar mot befolkningens behov. Prioriterade orter har pekats ut i samverkan med länets kommuner för att underlätta samordningen av resurser, vilket ger oss en större effekt av regionala och lokala satsningar. Strategiskt prioriterade orter pekar ut platser som ur ett regionalt och funktionellt perspektiv är strategiskt viktiga. Platserna kan vara viktiga för de egenskaper de besitter, dess utvecklingspotential eller platsernas geografiska läge.

Hur sker uppföljning av programmet?

Region Västernorrland ska återrapportera resultat och effekter utifrån Regionala serviceprogrammet årligen, vilket görs skriftligt till Tillväxtverket. Utöver sker en avrapportering inom respektive organisation samt vid behov till Regionala samverkansrådet. Möjlighet till revidering finns halvvägs in i programperioden, år 2027 eller enligt önskemål.

Information om programmet kommer att publiceras på Region Västernorrlands webbsida, där även information om insatser och möjligheter med anknytning till programmet kommer att finnas tillgänglig.

Senast under 2030 kommer ett arbete inledas för en revidering inför nästkommande RSP som börjar att gälla från år 2031.

Hur kopplar programmet till andra planer och strategier?

Det finns ett antal planer, strategier och handlingsprogram på nationell och regional nivå som har tydliga kopplingar till stärkt kommersiell service.

I framtagandet av det regionala serviceprogrammet har flera viktiga perspektiv och behov av samhällsinsatser lyfts. Dessa behov behandlas inte i detta program utan i andra kopplade strategier eller uppdrag för hållbar utveckling inom ramen för den regionala utvecklingsstrategin.

Regionala serviceprogrammet definierar utvecklingsområden och utvecklingsinsatser som ska bidra till att uppfylla prioriteringar i den regionala utvecklingsstrategin - Ett Västernorrland och Nationell strategi för hållbar utveckling i hela landet 2021–2030.

Det regionala serviceprogrammet kopplar främst mot följande målområde i den regionala utvecklingsstrategin:

- 2030 är Västernorrland den plats som människor väljer för att leva och besöka
- 2030 är Västernorrland platsen där företag och organisationer väljer att växa

Det regionala serviceprogrammet behandlar samverkan, samordning och prioriteringen av stöd och insatser riktade till kommersiell service i servicegläsa områden.

Omvärldsfaktorer som kan påverka – möjligheter och utmaningar

Det finns perspektiv och faktorer som kan spela en central roll i hur framtida anspråk avseende tillgång till matvaror och drivmedel och hur dessa utvecklas över tid. För Region Västernorrland, Länsstyrelsen, Leaderområdena och länets kommuner, som ingår i Arena för Service, är det viktigt att integrera och beakta olika aspekter i planeringsprocessen för att säkerställa en hållbar och robust samhällsutveckling.

Västernorrlands län befinner sig i en unik och spännande fas som är starkt förknippad med den pågående gröna omställningen, som anses vara ett centralt fokus i Norra Sverige. Denna samhällsomställning förutspås ha betydande konsekvenser för utformningen av samhället, inte bara när det gäller välfärdstjänster utan även för tillhandahållandet av kommersiell service. Detta kommer troligen ske under programperioden och gör det utmanande att exakt förutspå hur dessa förändringar kommer att gestalta sig.

En aspekt av samhällsomställningen är hur den kan påverka olika företags konkurrenskraft och omsättning. Det är troligt att vissa butiker kommer att kunna dra nytta av de nya hållbara trenderna och stärka sin position på marknaden. Samtidigt kommer etableringen av olika verksamheter att ha en betydande inverkan på boendemiljöer, arbetsmarknadsområden och pendlingsmönster.

Den ökade etableringen av olika företag kan även utmana etablerade aktörer, vilket i sin tur kan påverka tillgängligheten av viktiga varor och tjänster i länet. Det är en balansgång mellan att främja konkurrens och samtidigt säkerställa att grundläggande samhällstjänster fortfarande kan upprätthållas.

Under framtagandet av serviceprogrammet har det blivit tydligt att frågorna kring totalförsvaret och militär rörlighet ökar. Förändringar inom området kommer troligen att ske under programperioden och gör det utmanande att exakt förutspå dess påverkan för tillgången till kommersiell service.

Utvecklingsområde 1 - Strukturerad samverkan

För att kommersiell service på landsbygden ska utvecklas är det viktigt att dessa frågor lyfts i planering, både på kommunal och på regional nivå, då tillgången till service är avgörande för attraktionskraften hos en bygd. För att lyckas med utvecklingsinsatserna är en fungerande samverkan avgörande. Det kan handla om flernivåsamverkan, samverkan mellan lokala krafter och samverkan mellan offentliga och privata aktörer. Samverkan mellan många aktörer och nivåer tar ofta mycket tid så för att samverkan ska vara produktiv finns det ett stort behov av planering för tydlig strategi, organisering och styrning samt att enas om en gemensam riktning.

Dagligvarubutiker är prioriterade genom att de ofta har en roll som nav i bygden. Förutom den direkta funktionen att tillhandahålla livsmedel, drivmedel och andra grundläggande tjänster har de kommersiella serviceställena även centrala funktioner för att säkerställa informationsspridning i bygden och att upprätthålla en social sammanhållning och trygghet. Samverkan mellan det offentliga, butiker, lokala föreningar och företag skapar förutsättningar för utvecklad service och hållbar tillväxt i länets glesare områden. Tillgänglighet till kommersiell service spelar även en viktig roll för folkhälsan och är i högsta grad en demokratifråga. God tillgänglighet skapar möjlighet för sociala möten och gemenskap, vilket är positivt för den psykiska hälsan och känslan av tillhörighet.

I flera dagligvarubutiker i Västernorrland finns ett lokalt engagemang som består i att man via en ekonomisk förening driver verksamheten eller äger butiksfastigheten. Det finns också exempel på insatser för att stärka köptroheten. Risken är emellertid att lokala utvecklingsgrupper och andra verksamheter som i hög grad bygger på ideellt arbete står och faller med engagemanget hos enskilda eldsjälar. Det är därför viktigt att samverka för att stimulera och understödja lokala initiativ för att få en långsiktighet i verksamheten.

Att skapa en organiserad och effektiv samarbetsstruktur mellan olika aktörer inom länet kan innebära att etablera tydliga kommunikationskanaler, samordna insatser och främja ömsesidig förståelse mellan olika parter.

Förväntade långsiktiga resultat

- Livsmedelsbutiker, drivmedelsstationer ska erbjuda ett mer hållbart och ändamålsenligt serviceutbud.
- Funktionell samverkan mellan stödjande aktörer har stärkts
- Antalet hållbara servicegivare har ökat
- Kunskap och medvetande om samhällsutmaningar har ökat hos servicegivarna
- Medvetandet kring kommersiell service på glesbygd har ökat hos lokalbefolkningen

Exempel på insatser

- Påverkansinsatser med syfte att tex säkerställa ombudstjänster, stärka dialogen mellan kedjor/leverantörer, Trafikverket kring prioriterade stråk
- Samverkan inom beredskap och service.
- Samverkan kring innehåll i kommunala riktlinjer/program/plan för kommersiell service och kopplingen till det regionala serviceprogrammet.

Utvecklingsområde 2 – Kunskaps- och kompetensutveckling

Samhället genomgår en snabb och dynamisk förändring, vilket innebär att det öppnas upp såväl möjligheter som utmaningar för den kommersiella servicen. Det kan handla om snabba förändringar i marknadsförhållanden kopplat till nya etableringar, teknologiska framsteg, ökade krav, eller ökade elpriser som kräver ökad kunskap och kompetensutveckling både för servicegivare, stödjande aktörer och samhällsaktörer. Den ökade kunskapen och kompetensutvecklingen bör alltid leda till en mer hållbar utveckling både social, miljö- och ekonomiskt.

Insatser inom detta utvecklingsområde kan även riktas direkt till lättillgängliga exemplifierade kunskapsunderlag riktade till samhällsaktörer för att visa på både de ekonomiska och sociala fördelarna med att handla lokalt. Här kan insatser både utvecklingsområde 1 och 2 kombineras för att genomslaget ska bli så bra som möjligt.

Ett annat exempel är kunskapshöjande insatser som kan behövas inom social hållbarhet är behovet av grundläggande betaltjänster och hur tillgången kopplar mot ett robust system för kommersiell service. Med grundläggande betaltjänster avses möjligheter att ta ut kontanter samt möjligheter till betalningsförmedling för exempelvis att betala räkningar och dagskassehantering för företag och föreningar. För de mindre företagen kan det även bli dyrt att använda de digitala betaltjänsterna för sin verksamhet.

Framväxten av obemannade eller delvis obemannade butiker representerar en innovativ lösning, där mer kunskap behövs, särskilt när de kommersiella förutsättningarna för att driva en traditionell butik försämras. Flera av länets butiker har redan använt denna teknik medan flera efterfrågar ökad kunskap och kompetensutveckling om olika

alternativ. Det är dock viktigt att betona att dessa nya former av butiker inte bör ses som en ersättning för befintliga lanthandlare om de erbjuder en bredd av funktioner och tjänster. Samtidigt som de kan bidra till ökad servicegrad riskerar de även stänga ute vissa grupper i samhället, såsom äldre, utrikesfödda eller utländska turister.

Förväntade långsiktiga resultat

- Livsmedelsbutiker, drivmedelsstationer ska erbjuda ett mer hållbart och ändamålsenligt serviceutbud.
- Funktionell samverkan mellan stödjande aktörer har stärkts
- Antalet hållbara servicegivare har ökat
- Kunskap och medvetande om samhällsutmaningar har ökat hos servicegivarna
- Medvetandet kring kommersiell service på glesbygd har ökat hos lokalbefolkningen

Exempel på insatser

- Energirådgivning
- Grundkunskap hos stödjande aktörer om hur kommersiell service fungerar
- Kunskapshöjande insatser - Vad behöver finnas i bygden i händelse av kris. Tex Lokala avtal med bönder/samverkan, utbildad personal
- Undersöka möjlighet till stöd för kompetenshöjande insats - mentorsprogram med delfinansierad rådgivningsmöjlighet till stöd för ägare och personal i landsbygdsbutikerna.
- Service och köptrohet – Kompetenshöjande insats mot invånare
- Kunskap kring hur mobiltäckningen och tillgången till bredband påverkar servicegivarna

Utvecklingsområde 3 - Finansiellt stöd

Tillgängligheten till bränsle, dagligvaror, betaltjänster och möjligheten att hämta eller lämna paket och apoteksvaror, är av avgörande betydelse för att skapa en livskraftig och välfungerande plats att bo och verka på. Insatser kopplat till finansiellt stöd bör prioriteras utifrån att främja den navfunktion som butiker har och gynna en flerfunktionalitet. Vid bedömning av finansiella stöd till kommersiell service strävar vi därför efter att generera samhällsnytta för hela platsen, snarare än att i första hand gynna individuella servicegivare, här har de kommunala prioriteringarna en viktig funktion utifrån den lokala kännedom som de besitter. Finansiella stöd bör leda till utveckling och förbättring av verksamheten så att servicefunktionen blir hållbar på längre sikt gällande alla hållbarhetsaspekterna ekonomiskt, miljömässigt och socialt. Även här blir därmed dialog och samverkan central, inte minst med servicegivarna själva.

Regionala serviceprogrammet pekar ut prioriterade orter där finansiellt stöd till den kommersiella servicen är extra viktig ur ett regionalt perspektiv.

Nivå 1 - Orter med dagligvarubutiker hög prioritet

Butikerna är viktiga för bygden och de flesta butiker är kommunala servicepunkter, vilket betyder att de har överenskommelser med respektive kommun om att tillhandahålla ett kompletterande utbud bestående av bland annat kommunal service.

Butiker nivå 1, per kommun*

Ånge: Östavall, Överturingen, Borgsjö

Sundsvall: Indal, Liden

Timrå: Ljustorp

Härnösand: Hälledal, Viksjö, Brunne

Kramfors: Docksta, Lugnvik, Mjällom, Nora

Sollefteå: Edsele, Resele, Undrom

Örnsköldsvik: Flärke, Gideå, Hemling, Köpmanholmen, Långviksmon,

Myckelgensjö, Mellansel, Sidensjö, Solberg, Trehörningsjö, Ulvön

* Utöver utpekade butiker/orter i nivå 1 kan det komma att läggas till/tas bort fler vid revideringen 2027 om: Kommunen utifrån lokala behov beslutar att utöka/minska sina servicepunkter.

Nivå 2 - Orter med dagligvaror och drivmedel längre än 10 resp 15 km till närmaste konkurrent med ett identifierat behov

Om det är ekonomiskt motiverat och efterfrågas med hänsyn till butikens eller drivmedelsstationens lönsamhet och behov, kan det finnas incitament på regional nivå för att stödja servicegivare i andra delar av länet där servicen är gles. För att sådant stöd ska prioriteras krävs att avstånden till konkurrerande verksamheter överstiger 10 km för dagligvarubutiker och 15 km för drivmedelsstationer. Detta gäller befintlig verksamhet. När det gäller nyetableringar bedöms ett regionalt behov finnas vid 15 km för dagligvaror respektive 20 km för drivmedelstationer.

Region Västernorrland tillämpar bland annat Förordningen om stöd till kommersiell service i sin stödgivning. Finansiering kommer från riktade medel alternativt Region Västernorrlands regionala utvecklingsmedel. Hur Region Västernorrland prioriterar sina stöd enligt Förordningen om stöd till kommersiell service specificeras i bilaga 1. Denna bilaga kan revideras vid behov.

Förväntade långsiktiga resultat

- Livsmedelsbutiker, drivmedelsstationer ska erbjuda ett mer hållbart och ändamålsenligt serviceutbud.
- Funktionell samverkan mellan stödjande aktörer har stärkts
- Antalet hållbara servicegivare har ökat
- Kunskap och medvetande om samhällsutmaningar har ökat hos servicegivarna

- Medvetandet kring kommersiell service på glesbygd har ökat hos lokalbefolkningen

Exempel på insatser

- Utvärdera och kritiskt granska de befintliga stöden
- Tydligare kommunikation/webb om stödmöjligheter
- Verka för att fler butiker söker investeringsbidrag för åtgärdsprogram
- Undersöka möjligheter till samarbete med ALMI utifrån deras erbjudanden

Bilagor

Bilaga 1 Riktlinjer för Region Västernorrlands stödinsatser enligt Förordningen om stöd till kommersiell service

Bilaga 2 Ex Genomförandeplan

Bilaga 3 Metod- och analysunderlag

Bilaga 4 Servicekarta

Bilaga 5 Hälsocentraler och skolor